

A kortárs információs kultúra fogalmi tükörben

Miben segíthet egy rendhagyó szó-kalauz?

Zsilka János és Hankiss Elemér emlékének

Bevezetés

Nyelvünk egyik legcsodálatosabb tulajdonsága, hogy hallatlanul sikeres és talá-
lékony a külvilág változásainak követésében. Az emberi közösségek alkalmazko-
dását nyelvi innovációkkal, új kifejezések megteremtésével segíti, és a jelentések
hálójának finom átszerkesztésével egyre pontosabban tud közvetlenül vonatkoz-
ni frissen létrejött dolgokra és jelenségekre. A megnevezhetővé válás és az egyre
nagyobb „felbontásban” működő azonosítás a szavak bővülő készletének köszön-
hető, amelyek kommunikációs aktusok milliói során csiszolódnak kölcsönösen
elfogadottá, nagyjából azonos értelemben használttá. S miközben az egymással
összefüggő jelentések a fenti módon indulnak bokrosodásnak és kezdenek terjedni
cseréjük révén, használatuk közben nemcsak a cselekvésekre illetve a cselekvések
összehangolására hatnak jótékonyan, hanem az egyre összetettebb fogalmi tér a
puszta megragadáson túl a világ megértésének is az eszközévé válik. Evvel pedig
a pillanatnyilag adott szituációkon túllépve magasabb rendű párbeszédre is mód
nyílik, immár akár a valóság közvetlenül nem megtapasztalható tartományainak
sajátosságairól és törvényeiről is.

Mindebben két, nagyhatású nyelvi eszköz segít: a metafora és a metonímia. A
metafora az ismeretlen, de fontossá (vagyis jelentéstartó) válásuk miatt megneve-
zésért kiáltó dolgok elképzelhetőségének és felidézhetőségének megteremtése már
ismert jelentések felhasználásával és újraértelmezésével. A metafora fantasztikus
kifejező erejére legtöbbször a költői nyelvhasználat iskolai elemzése során csodálkoz-
hattunk rá, akárcsak a névátvitelként meghatározott metonímiára, ahol a nyelv a
jelentések pókhálószerű kapcsolatrendszerének csomópontjai között létesít új kap-
csolatot, a lehetséges érintkezés-típusok vagy viszonyok valamelyikének mozgósí-
tásával (mint a rész-egész viszony, az ok-okozati kapcsolat, a fizikai hasonlóság, az
állandósuló tér- vagy időbeli egymás mellettiség stb.). Mindkét megoldás mögött
ott lüktet a kép, még akkor is, ha a folyamatos újrahasznosításnak köszönhetően

egyre hosszabb láncokba felfűzhető kifejezésekben lépésről lépésre gyakorta el is halványul. A tudatos szóalkotásnak, a neologizmusnak azonban teremtő természete van, és evvel teljesen új fogalmakat indít útjára, amelyekben még roppant erővel hat a képi elem. Kedves Olvasó, ízlelgesd kicsit az 'információs lábnyom', az 'információs páncélszekrény', az 'információs tótumfaktum' vagy az 'információs fekete lyuk' kifejezéseket, és ha még nem találkoztál velük, próbáld kitalálni a jelentésüket anélkül, hogy a róluk szóló szócikkhez lapoznál.

Vagy bármelyik máshoz. Mert ez a könyvnyi gyűjtemény egyetlen szó körül forog, és ez az információ. Korunk talán legismertebb, leginkább le- és megterhelt fogalma nem ismer kegyelmet: most már szinte naponta bukkanhatunk új kifejezésekre, amelyek születésük után rögtön a helyüket keresik egy (nyelvi szempontból) szinte fénysebességgel bővülő szó-univerzumban. És sokszor még így is szinte lehetetlen követni azt, ahogyan a valóság átalakul, ahogy egy új szóból azonnal szóbokrok nőnek ki. S mindez nagyon régóta tart. Csak az lapozzon tovább, aki kíváncsi arra, miért és hogyan született meg ez a szógyűjtemény. Mindenki másnak azt javaslom, fusson végig a szavak tartalomjegyzékén, hátha ismeretlenre, érdekesre, furcsára, vagy éppen jól ismert darabra bukkan.

Az információ fogalomhasználatának kezdetei: cseppekben tengerek

Miután a latinban igeként 'informare', névszóként 'information' formában használt szó az ófranciából a középkor elején átszűrődött az angolba,¹ évszázadokon át legalább fél tucat eltérő írásváltozata versengett egymással (informatioun, informacion, informatioun, informacion, informatioun).² A később domináns formává váló, mai napig uralkodó 'information' alak a 17. századra nemcsak az írás módjában, hanem jelentésében is kezdett megszilárdulni: elsősorban tény (fact) és hír (news) értelemben használták – ahogy a hétköznapi beszédben mai napig ezek a leggyakoribb jelentések.

Igen ám, de evvel párhuzamosan az ókori Rómában még jogi-örökösödési tartalmat hordozó információnak kialakult egy másik szófejlődési iránya is. A művelődéstörténész avval szembesül, hogy mire Angliában az információ szó elhangzásakor már mindenki hírre, értesülésre, friss ismeretlemre gondolna, az írástudók Európa-szerte egy tanító-magyarázó kézikönyv-típusra, az Informatoriumra asszociálnának. Ez a kifejezés már a 15. század második felében felbukkan, először alcímként (Informatorium sacerdotum, 1488), ám igazán a 17. század elejétől válik általánossá (több szakterületen is használják, elsősorban persze a teológiában). Egyaránt lehet az informator (ok-

1 Craigie, W. (1931) A.: *A Dictionary of the Older Scottish Tongue from the Twelfth Century to the Seventeenth* University of Chicago Press.

2 Az első ismert és fennmaradt írásos említést Geoffrey Chaucernél találjuk, 1386-ból (Dame Prudence and hire wise informacions and techynges). Lásd. Koohang, Alec et al. (Eds.) (2008): *Knowledge Management: Theoretical Foundations* Informing Science Press, 50.

tató, tanító) középkori latin főnévnek az -ium főnévképzővel megfejtelt alakja, vagy a „informatorius” (oktató, tanító) melléknév semlegesnemű, főnevesült alakja – mert hogy mindkét kifejezésnek számos előfordulását őrzik a középkori kéziratok.

A magyar olvasó a szóval leginkább talán Comenius (Jan Amos Komensky) 1633-ban megjelent *Informatorium maternum* című közismert művének címében találkozhatott, de Varga András feltáró munkájának köszönhetően tudjuk, hogy számos tudományterület és gyakorlati diszciplína (jog, közigazgatás) is egészen a 19. század végéig használt *Informatorium*okat.³ A kifejezés mai napig élő. Hívnak így cseh irodalmi gyermeklapot (ami mögött felsejlik az oktató célú profil), egyetemi számítóközpontot Pretoriában, az információs kultúrát népszerűsíteni kívánó intézményt Szegeden. Hollandiában a korábbi cserélhető kártyás (card index) megoldásokat felváltva 1971 óta adják ki az *Informatorium Medicamentorum* című gyógyszer-nyilvántartó könyvet a gyógyszerészek, orvosok és más egészségügyi szakemberek részére. A német Gerd Stein tankönyv-tipológiájában az ideológiai-szabályozási oldalról beszűrődő *Politicum* és a didaktikai tudás érvényesülésével megjelenő *Pedagogicum* mellett az *Informatorium* a tények, adatok világa.

S miközben fel kell ismernünk a kisebb és nagyobb jelentéskülönbségeket, nem kérdés, hogy képesek vagyunk valamennyi, széttartó értelmezés közös magját is azonosítani: akár hír vételéről, akár tanításról, akár tanulásról, akár adatok visszakereséséről van szó, valamilyen elmozdulás történik a fejünkben: a közös többszörös a változást előidéző többlet.

De ugyanúgy kitapintható minden esetben a jelentés még mélyebb értelme: valamilyen ’külsőnek’ formaképződés közben végbemenő ’belsővé’ válása, aminek a latin *in-formatio* tökéletes etimológiai kiindulópontja.

Aztán észrevehetjük azt is, hogy szavunk szinte észrevétlenül nő át a szóbeliség és a kezdetleges írásbeliség világából a sajtó és az elektronikus kommunikáció közegébe, úgy, hogy számos jelentésrétegét megtartja. A nyelvi ösvényeket gyakorta cserkészzők pedig már talán arra is felfigyeltek, hogy (az *Informatorium* esetében) a származékszó természetes jelentésfejlődést is tükröz, miközben alternatív használati némelyikével személyhez köthető neologizmusnak, új szó alkotásának is számíthat. Bizonyára érdekesnek találják azt is végigkövetni, ahogyan köznévből tulajdonnévvé lesz a könyvcímekben megjelenő minden *Informatorium*, de eközben a sűrű használat miatt kiforr egy könyvműfaj elnevezéseként, az enciklopédia, a lexikon, vagy a szótár mintájára, újra köznévként, mint ’informatorium’ – hogy aztán folyóiratok, intézmények elnevezéseként újra tulajdonnévi szerepbe kerüljön.

Nyelvfilozófiai és ismeretelméleti szempontból az lesz érdekes, ahogyan ugyanannak a szónak a származékai dolgok különböző osztályait kezdik lefedni: az információ egyes tartalmi alakváltozatait, ezeknek a tárgyi világba átkerülő variációit, különböző szereplőket (tanár, diák), intézmény- és tevékenység típusokat. S máris

3 Z. Karvalics L. – Varga A. (2010): *Informatorium – az intézménytől a szótörténetig Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 10, 418–423.

egy átfogóbb, hálózati természetű térben járunk, ahol immár nem pusztán információkról, hanem azok ökoszisztémájáról van szó: egy összetett információs kultúra különböző, érintkező elemeiről. És ez az információs kultúra már szerves része a társadalom egyes alrendszerének is: behatolt a politikába, a jogba, a tudományba, az orvoslásba, a nagy szervezetek világába és az oktatásba – mindenhol jelen van, ahol a ’változást elősegítő többlet’ révén hatékonyabb lehet a cselekvés.

Karl Popper híres „három világ” elmélete⁴ jó támaszt jelent még egyszer végiggondolni a fentieket. Az első világ (nála) a természetadta, külső, fizikai világ, a második az a belső világ (tudat, elme, kognitív univerzum), amely leképzi, megragadhatóvá teszi az elsőt azáltal, hogy annak, amit a külvilágból érzékelünk, jelentést ad. In-formatio: külsőből belső. A jelentések fogalmakon, azok a nyelvben szavakon keresztül alakulnak ki, stabilizálódnak és formálódnak át, követve a külvilág változásait. Amikor az első világ komplexitás-növekedésnek indul, azt előbb-utóbb a második is igyekszik követni: a fogalmi világ is kiterjedtebb, összetettebb, tagoltabb és differenciáltabb lesz. Mindez azonban még szubjektív tudás, szubjektív világmodell: kinek-kinek a sajátja. Popper szerint ugyanakkor létezik egy harmadik világ is, amely a másodiknak az elemeiből megépített objektív tudásé. Mi magunk hozunk létre korábban nem létező struktúrákat, amelyek révén a szubjektívől objektív lesz: elméleteket, módszereket, modelleket, ahol a műveleteket a második világ fegyvertára segítségével végezzük. A megismerés iparszerű tudománya ez, amelynek saját létmódja és saját természettörvényei vannak. Egy kifejezésnek itt már nem elég „alkalmasnak” lennie, mint a második világban: az objektivitásra valót örekvés miatt pontos, egyértelmű, jól definiált terminus technicusokra, szakszavakra van szükség.

Minden, ami az információval kapcsolatos, emiatt egyre nagyobb tételt bír. Ha az információnak már a 17. században hálózatszerűen szerveződő és növekvő három világát láttuk, akkor mit gondoljunk a 21. századról? (Olvassuk el az ’információs társadalom’, ’információs forradalom’, ’információs korszak’, ’információrobbanás’ szócikkeket, és akkor most nem kell leírást adni róla). Egy olyan világban, ahol az információ jelenségcsaládja az első világnak egyre nagyobb részét teszi ki, s az információs kultúra, minden rekvizitumával mindenhová elér, a változást a második világban is hatalmasra duzzadó fogalmi apparátus igyekszik követni. Emiatt a második és a harmadik világ között is rendkívül élénk a mozgás, mert az érintettek az ismeretek azonnali objektívvé tételére törekszenek.

Az információs jelenségcsalád ugyanakkor nemcsak tárgy, amivel foglalkozunk: ennek az információs univerzumnak a bolygói, a szavak maguk az eszközök is, amellyel a vizsgálat folyik. Ez a kettős szerep kölcsönöz különös tétet annak, hogy ne csak részletgazdagon megismerjük az első és második világot, hanem mindezt a harmadik világban végrehajtott fogalomtisztázással és rendszerezéssel tegyük.

Szó-kalauzunk különös, rendhagyó Informatorium tehát: egyszerre igyekszik mindhárom világba behatolni.

4 Popper, K. (2009): *Test és elme. Az interakció védelmében*. Ford.: Káldy Zsuzsa, Typotex.

Információs társadalom és táguló információs szó-univerzum

Hat évvel ezelőtt informatikus-könyvtáros szakos diákjaimmal még csak olyan szószerkezeteket kezdtünk gyűjteni, amelyek tartalmazták valamilyen formában (általában: előtagként) az 'információt'. Igyekeztünk az angol és magyar elnevezéseket egymás mellé rendezni, megfeleltetni. Aztán megpróbálkoztunk azzal, hogy szócikkek szülessenek, de gyorsan kiderült, hogy ez nem diákműfaj: megfelelő forráskritikára, kontextusképző erőre, a szavak mögött kirajzolódó valóságterületek világában való jártasságra és konok kitartásra van szükség. Kellő alapossággal számba kell venni az adott kifejezéshez tartozó előfordulásokból párolt jelentéseket, kinyomozni a szó születését, felismerni a használat történet során a változásokat, mérlegelni a szinonimák közti hajszálnyi vagy tincsnyi jelentéskülönbségeket, egymás mellé rendezni logikailag összetartozó és értelmüket egymáshoz képest és egymáshoz viszonyítva feltáró kifejezéseket.

Ha azonban ezzel az igénnyel nyúlunk a szavakhoz, minden egyes szócikkből minitanulmány lesz, hiszen ezeket a kifejezéseket általában csak használta, de önmagában nem tekintette kutatási tárgynak a világ. Ez alól kivételt csak a harmadik világhoz tartozó terminusok egy része jelent: a legmagasabb absztrakciós szintű leíró fogalmak egyenesen tudományterületek elnevezései lettek. S mivel ezek egymáshoz képest is elkezdtek definiálni magukat, így az, hogy mit hová kell sorolni, milyen tudomány szak alá milyen kérdéseket sorolhatunk, szövevényes vitairóda- lom tárgyává lett. Eközben az 'információ' is egyre több tudomány szak, diszciplína szótárába került be, mint alapkategória, miközben (rivális) meghatározásainak száma ma már meghaladja az ezret. S mivel így maga az alapszó is sok lehetséges értelmezést hordoz, mindez hatványozottan igaz az ebből származtatott kifejezésekre is. Számos esetben emiatt a használat ingadozó, esetleges, következtelen, teret enged egyéni értelmezéseknek, egyidejűleg sok alternatív változat forog. Egymástól függetlenül is újra és újra „felfedezhetőek” kifejezések, tulajdoníthatják ugyanannak a szószerkezetnek a megalkotását egymásról nem is tudó közéleti szereplők saját maguknak.

A jelentések ismeretének és tisztázásának egyszerre van tehát tétje a hétköznapjainkban (hiszen azokat egy mind meghatározóbb információs környezetben éljük), adott szakmavilágokban és tudományterületeken is, hiszen magasabb szintű elmélet és megfelelő gyakorlat nehezen elképzelhető a kulcs-kifejezésekre vonatkozó közös képzetekre épülő koordináció nélkül.

Márpedig nagyonak tűnik a deficit a hétköznapok és a tudomány világában is. Egy 2006 őszi kutatásból⁵ kiderült, hogy „nem ismerik az emberek a legújabb in-

5 A Szonda-Ipsos felmérésében hat technikai eszközről, illetve elnevezésről kellett eldönteni 1500 válaszadónak, hogy azok melyik kommunikációs formához kapcsolódnak.
http://www.hwsz.hu/hirek/32378/informaciotecnologiai_fogalmak_ismertsege_felmeres.html

formációtechnológiai fogalmak jelentését”. Számos fontos szakkifejezést pedig a média vagy a politika kapott fel, és alakította saját képére. Az ezredforduló óta egyre gyakrabban futhatunk bele olyan szóba, amely egykori tudományos környezetében egyértelmű jelentést hordozott, majd visszakerült a második világba, és ott elvesztette kontúrjait. Ennél csak a fordítottja rosszabb, amikor egy ingtag, diffúz jelentést azzal próbálnak használói hitelesíteni, hogy elfogadott terminusként beszélnek róla.⁶

Emiatt nincs más út, mint a szimultán vizsgálódás. Ahol értelme van, és ahol lehet, mindhárom világot figyelembe kell venni. A nyelv a valóság minket nagyon is érdeklő változásait követi a maga hallatlanul rugalmas és kreatív módján. A szavakra azonban, amelyek mindezt közvetítik számunkra, a harmadik világ hűvös tárgyilagosságával kell rápillantanunk. S ha ezek tudományos terminusként éppen a harmadik világ részei, akkor hozzájuk is felülről, kívülről, kritikai módon, metaszintről kell tudni viszonyt kialakítani. Ebből fakad az, hogy a szavak olykor csak illusztrálják, hogy lám, ilyen kis sarka is van már a valóságnak (és itt-ott ehhez még a magyar kifejezést is meg kell teremteni). Máskor pontosan szeretnénk birtokba venni egy jelentést, hogy felismerjük, megfelelően tükrözi-e a valóságot, vagy követi-e az ottani elmozdulásokat. És megint máskor tudományos diskurzusokban kell állást foglalnunk, hogy fogalmak helyesnek gondolt interpretációi mellett érvelhessünk.

S miközben így az információban gazdag valóságban kalandozunk, árnyék-útítársnak szegődik mellénk a nyelv. Hiszen magát a nyelvet is tanulmányozzuk. Egyrészt képet kapunk arról, hogyan „tanul”, hogyan „alkalmazkodik”, milyen megoldásokkal segíti a megismerést. Másrészt azonban nem megkerülhető, hogy fordítási, nyelvhasználati, nyelvhelyességi, olykor helyesírási kérdésekben is állást foglaljunk.

Informatoriumunkban számos megoldás az értelmező szótárakból ismert, de sokszor terminológiai szótárként szolgál. Tudja mindazt, amit a kétnyelvű szótárak, összepárosítja a magyar és (a nemzetközi igazodási pontot jelentő) angol szavakat.⁷ Kicsit olyan is, mint a lexikonok: a tudás egy-egy darabkájáról gazdagon megformált szövegegységekben beszél. Nem enciklopédikus ugyanakkor: nem célja, hogy minden szó szerepeljen benne, hogy minden területet lefedjen. Pusztán szó-kalauz tehát, amely csak kiegészíti azokat a szógyűjteményeket és szómagyarázatokat, amelyek egy-egy terület teljes szókincsét célozzák meg. Bódi Zoltán kiváló

6 Többek között ez az oka annak, hogy egészen ritka esetben nyúltunk csak a Wikipedia információs szócikkeihez. Noha vannak értékes, használható darabok, de sok esetben a számunkra fontos részletek (kezdetek, korai történet, jelentésváltozatok) esetében hiányosnak vagy pontatlannak bizonyultak. Az (angol nyelvű) online értelmező szótárak pedig csak minimalista meghatározásokat adnak, sok esetben a leegyszerűsítéssel torzítva el bonyolult jelentéseket.

7 Lásd ilyesmire a Tinta Kiadó online Angol–magyar informatikai szótárát http://www.tintakiado.hu/informatikai_szotar.php

Info-szótára⁸ az infokommunikációs eszközök világának a nyelvben helyet követelő új fejleményeit gyűjti össze, az informatika, a nyelvtudomány és a felhasználók között teremtve kapcsolatot. Hasonlóra vállalkozik az információs társadalom tanulmányozásakor felvetődő legfontosabb fogalmakat megmagyarázó egyetemi szójegyzék.⁹ S az információs kultúrának akár egyetlen, szűk problémakörére is érdemes (többnyelvű) szótárt készíteni: az anonimitás tárgykörében készült például egy ilyen, de hányatott sorsa azt is jól tükrözi, milyen nehézségekkel jár a szóadászat egy villámgyorsan fejlődő területen.¹⁰

Mindhárom, színvonalas és izgalmas vállalkozásnak közös jellemzője, hogy a problémavilág felől közelít, tehát minden szót felvesz, ami oda tartozik, bármilyen is legyen az. Mi azonban kizárólag az információ szót tartalmazó kifejezéseket válogattuk be: ezért futottak sokáig Info-mánia munkacímen a szó-kalauz munkálatai.

A Szó-kalauz célja és válogatási szempontjai

Valamilyen információból annyi van, mint égen a csillag. Információvalamiről vagy információs valamiről azonban csak akkor beszélünk, ha úgy érezzük, megérett az idő arra, hogy két szó az alkalmi összesodródáshoz képest állandósult szókapcsolattá legyen, evvel is kifejezve: felértékelődött a valóság egy darabja, hogy a megnevezhetővé válással egy világgal feljebb lépünk. Amikor pedig a két szó még össze is olvad, és az angolban oly népszerű szóösszerántás (portmanteau) eszközével élve info(vala)mi szerkezetet eredményez (az információ szó eleje olvad össze egy másik szó végével), akkor már nemigen kérdéses, hogy elérte-e az új szóalkotáshoz szükséges érettséget.

Jegyezzük rögtön meg: a magyarban a szóösszerántás fordítása nagy nehézséget okoz, a mi nyelvi rendszerünkben ez sokszor nem működik, ezért tipikusabb az info-előtag és a teljes második szó használata, vagy mindkét szó teljes alakban való

8 Bódi Z. (2011): *Infoszótár. Informatikai fogalmak eredete, magyarázata és használata*. Tinta Könyvkiadó

9 Információs társadalom fogalomtár. Angol–magyar szójegyzék definíciókkal. Összeállította Budapesti Corvinus Egyetem hallgatói, akik részt vettek az „Információs Társadalom” c. kurzuson a Szociológia és Társadalompolitika Intézet szervezésében. Tanár és szerkesztő: Futó Péter és Rab Árpád.

10 A 2010-ben elhunyt kitűnő Andreas Pfitzmann és csapata kidolgozott, és online (de nyomtatásban is) publikált egy egységes terminológiát, amelynek legutolsó nyilvános változata letölthető innen: http://dud.inf.tu-dresden.de/literatur/Anon_Terminology_v0.34.pdf. A terminológiát több nyelvre is lefordították lelkes munkatársak, s 2012–2013 folyamán magyar kutatók is elkészítették a terminológia hazai változatát. (Nem hozták nyilvánosságra, mert a megfelelő alkalomra és publicitásra vártak. Pfitzmann katedrája megürült, a területen pedig számos új fogalom jelent meg. Mostanra tehát már az alapterminológia is kibővítésre szorulna, erre azonban eredeti munkatársaknak nincs idejük – talán folytatódik a szakmai munka, talán nem.)

megtartása egymás mellett (information + enterpreneur = infopreneur). Magyarul (információ+ vállalkozó = infokozó) nem működik, rosszul hangzik. Info-vállalkozó formában már igen, de ugyanúgy érvényes az információs vállalkozó is. Ezért információs alkoholistá valaki és nem infoholista. Ritka a szóösszerántás sikeres magyaráítása, de lehet azért találni kísérletet rá. Ugyanakkor ezért sem fog soha meghonosodni szóösszerántásként az infosánsz (információs + reneszánsz), hiába igyekszik hosszú idő óta népszerűsíteni Dénes Tamás matematikus.¹¹ Kétségkívül hosszabb az információs reneszánsz, de egyetlen vészcsengő sem szólal meg, ha ezt halljuk.

Időzzünk azonban kicsit még annál a fontos kérdésnél, hogy mikortól érik meg egy kifejezés a szóalkotásra? Ha korábban hajszállal és tincsekkel példálóztunk, akkor tegyük ezt most is. Az átmenet pillanatát ugyanis nehéz tetten érni. Melyik hajszál kihullásakor megy át a gyérülő hajzat kezdődő kopaszságba? Az egyik pillanatban még érezzük, hogy nincs itt az idő: jogosan beszélhetünk például az információ szakralizációjáról,¹² de semmi okunk rá, hogy be akarjuk vezetni az információs szakralizációt, mint egy új jelentésszót. Az információvállalás ugyanakkor már kikövetelte magának a helyet (lásd a vonatkozó szócikket.)

Csak hogy önmagában még semmit nem jelent, hogy megszületik egy kifejezés, és valaki már kategoriális értelemben használja. Amíg el nem kezdenek hivatkozni rá, be nem kerül más szövegtörzsekbe, addig menthetetlenül hapax legomenon (egyetlen helyen előforduló, görög eredetije nyomán: 'egyszer olvasott') marad. Az információs kultúra országútjának szélén ott fehérlenek a bevezetni szándékozott, de túlélésre alkalmatlan, elhullott neologizmusok csontjai. Sokkal több próbálkozás van ugyanis új szó alkotására, mint amennyi meg tud honosodni a nyelvben (Ezt azonban ne keverjük össze azzal, hogy a kultúraváltás is tehet elavulttá kifejezéseket). Mivel azonban minket a nyelven keresztül megragadható első világ is érdekel, még egy sikertelen szóalkotásnak is lehet izgalmas üzenete. Törekedtünk tehát rá, hogy a szócikkek között feltűnjenek provokatív hapaxok. Kudarcuknak (mint az információs figyelem vagy az információs fejhallgató esetében) ugyanis sajátos okai vannak, és az okok megértése is tanulságot hordoz. Számos további hapax kaphatott volna helyet szócikként, de ha úgy éreztük, kicsi többletet hordoz, nem válogattuk be őket. Az információs civilizáció természetesen szerepel, de a fogalom atyjának, Shumpei Kumonnak a próbálkozását az infoszociológus (infoszociológus, információ+szociológus+közgazdász) bevezetésére egyszerűen erőltetettnek tartjuk.¹³ Nem érezzük úgy, hogy sok boncolgatni való volna a nem túl szerencsés 'információs üvegházhatáson'.¹⁴ Kedveljük az orvosi metaforákat,

11 Dénes T. (2007): INFOSANCE a jövő INFOmációs renaisSANCE társadalmának esélye. *E-világ*, 7. <http://www.pointernet.pds.hu/ujzagok/evilag/2002/07/evilag-02.html>

12 O'Callaghan, S. (2014): Cyberspace and the Sacralization of Information. *Heidelberg Journal of Religions on the Interne* 6, 90–102.

13 Kumon, S. (2008): An Infoszociológus's View. *Journal of SocioInformatics* 1(1), 6–20.

14 Györfly I. (1998): *Adalékok az információ üvegházhatás okaihoz és következményeihez*, Internetto. <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/konyvtar/inftars/uveghaz.hun>

ahogy arról bárki meggyőződhet majd, de az olyan hapaxokkal, mint az 'információs fájdalom' (information pain) vagy az 'információs terápia' (information therapy) nem láttuk értelmét foglalkozni.¹⁵ Semmi csodálkozni való sincs abban sem, hogy Tim O'Reillynek, aki pedig számos neologizmus elterjesztője, nem sikerült 1990-ben a hardver és a szoftver mintájára képzett 'infoware'-t meghonosítania (ahogy egyébként másoknál a brainware, a manware vagy az orgware sem tudott igazán elterjedni). A hardver/szoftver szópáros ugyanis ugyanannak az egy dolognak az egymást feltételező két oldalára kíván referálni, a fizikai (tangible) és a megfoghatatlan (intangible) aspektusra. Minden olyan szóteremtés, ami ezek mellé harmadikat, negyediket rendelne, visszamenőleg teszi értelmetlenné az eredetit.

Az átmenet tettenérésének nehézségeivel szembesülünk akkor is, ha egy, már bevettnek mondható új szónak több, egymástól távolodó értelmezésére bukkanunk (amelyek jellemzően egymástól távoli szubkultúrákban használatosak). Ilyenkor van, hogy egészen finom különbségek is elkülönítendőnek tűnnek (lásd pl. az információmérgezés négy vagy az információs foltvarrás két jelentését), számos esetben azonban a kicsit eltérő magyarázatokat mégis egyetlen osztályba soroljuk, variációként, és csak egy értelmezést rendelünk hozzá.

Esetünkben egyetlen hangnak és betűnek, az 's'-nek is óriási jelentősége lehet. Mászt jelent ugyanis az információesztétika vagy az információrendszer, mint az információs esztétika és az információs rendszer. Mögöttük – bármilyen hihetetlenül is hangzik – ott dübörög az első világban végbemenő változások két típusa. Ha az információs univerzum, mint egy felhő, elér egy olyan jelenséget (valami), amelynek korábban nem volt információs komponense, most hirtelen megnyílik egy új osztálya: megszületik az információs valami. Ha azonban az információ világában történik számottevő változás, fejlemény, és az információ korábban is meglévő létállapotának jelenik meg újabb sajátossága, összetevője, akkor nevet kell adnunk neki: bekerül a szótárunkba az információvalami. Tegyük hozzá: az angol nem tesz különbséget a két forma között. A nem angol anyanyelvűekben, saját nyelvük logikájából kiindulva mégis olyan erős tud lenni a jelzői természet kifejezésének szándéka, hogy esetileg meg-megalkotják az 'informational' formát (például: information society helyett informational society). Ez egyébként nem volna helytelen, mert a képző létezik az angolban – de attól válik azzá, hogy vagy egy kialakult szerkezet helyett, vagy nem megfelelő kontextusban nyúlnak hozzá.¹⁶

Sokszor olyan kifejezéseket sem válogattunk be, amelyek elkerülték a csontvázvá válást, mégsem éreztük érdemesnek komoly elemzés tárgyává tenni őket.

15 Need 'Therapy' for your 'information pain'? John Geel és társai interjúja Louis Rosenfeld információépítésszel. *Ubiquity*, 2001. március 1. <http://ubiquity.acm.org/article.cfm?id=370131>

16 Így például teljesen megfelelő a használata: „There are three books on the table. One of them is educational, one is full with practical content and one is primarily informational.” (Az asztalon lévő három könyv közül az egyik oktatási célú, a másik gyakorlati tartalommal teli, a harmadik elsődlegesen információkat közöl).

Azt, aki megoldja az információs problémáinkat, a „kipufogó klinika” mintájára vajon nevezzük-e információs doktornak? Minden további nélkül elképzelhetőnek tartjuk, hogy egy vidám baráti társaságban tréfás megszólításként valaki így illet egy ügyes bitvadászt – de ugyanakkora létjogosultsága van információs varázslónak vagy információmágusnak nevezni (ezek sem hapax legomenonok amúgy). A kifejezésnek tehát stílusértéke van, de nem érezzük kategoriális létre méltónak (ellentétben mondjuk az információdetektívvvel). Vagy vegyük példának az információszelidítőt (information tamer): már van magyar szótári előfordulása is („olyan személy, aki arra specializálódott, hogy a tudománnyal és a számítástechnikával kapcsolatos bonyolult elméleteket érthető módon leírja”), de az idő dönti el, hogy meghonosodik-e a magyar nyelvben, ahol „a bestia megszelidítése” az angollal ellentétben korántsem annyira elterjedt állandósult szókapcsolat.

Az Urban Dictionaryből¹⁷ közel félszáz olyan kifejezést gyűjtöttünk, amelyek a nagyvárosi szleng jellegzetes, létező termékei, de közülük csak kettőt (infonánia, inforgazmus) válogattunk be – ezeket is pusztán azért, hogy szembesülhessünk vele: a szóteremtésnek van egy ilyen csodakútja, ahonnan állandóan buzognak a neologizmusok. Az infobionika vagy az 'info-nano-cogno komplexum' kizárásának ellenben prózai oka van: nem az információ, hanem az informatika szó származékai.

Sok esetben azonban akkor is indokoltnak láttuk egy szó szerepeltetését, ha az angolban már elterjedt, de nincs még magyar megfelelője – ám mivel érdekes kisablakot nyit az első világ valamilyen sajátosságára, mégis okot adott rá, hogy javaslatot tegyünk fordításra vagy kulturális fordításra. Ennél erősebb küldetés-tudatunk volt akkor, ha egy szószerkezeten keresztül egy helytelennek vélt gondolat, elmélet, megközelítés vagy szemlélet bírálatára nyílt mód: ez okozhatta olykor, hogy saját jogán a tárgyalásra érdemtelennek gondolt kifejezések is helyet kaptak a 250 szócikk között.

A 250 szót 28 kategóriába soroltuk, hogy csoportosítva is láthatóak legyen azok a valóságkörök, amelyekre az egyes kifejezések megtermettek. Törekedtünk rá, hogy mindenhol érkezzenek szavak, és nagyjából arányosan oszoljanak el. Kirajzolódnak az információs alapszókinccs rétegei, megjelennek a felhasználói-alkalmazói világok (a gazdaságtól a politikán át a jogig). Elkülönülnek a dolgok, a szereplők, a cselekvések és a folyamatok. A szavakat metaforacsaládok köré is csoportosítottuk. A kategóriák felől elindulni legalább annyira izgalmas lehet, mint a betűrend felől.

A betűrendes keresést a könyvben egy eredetinek szánt újítással oldottuk meg. Mivel – kevés kivétellel – mindegyik szócikk az információ(s)-előtaggal kezdődik, a második tag kezdőbetűje lett a rendezés alapja, a kiemelés színezéssel oldottuk meg, így könnyen lapozgatható a kiadvány.

¹⁷ <http://www.urbandictionary.com/>

A szócikkek természete, felépítése. Helyesírási alapelvek

Szó-kalauzunkban egy-egy szócikk címe a vonatkozó magyar kifejezés, de zárójelben mindig megadjuk az angol eredetét (ha több változat van, mindet). Nem tettük külön címszóba az azonos gyökerű kifejezések variációit (információmunka – információmunkás, információtudomány – információtudós).

A definíciók megadásakor legtöbbször arra törekedtünk, hogy ne csak egy frapánsan tömör mondatcskával, hanem egészen pontosan, a kifejezés minden lényeges attributumára kitérve írjuk körül. Emiatt sok esetben már nem ismételjük meg mindezt a részletes elemzésben.

A szócikk „fejlécében” mindig szerepelnek (ha vannak) olyan kifejezések, amelyek megegyező vagy közel azonos jelentésben használatosak. Ezek olykor nem tartalmazzák az információ szót, máskor egyszerűen az ’adat’ vagy a ’kommunikáció’ is állhat az információ helyett. Ha olyan kifejezést szerepeltetünk, ami információ(s)valami szerkezetű, de nem önálló szócikk, akkor zárójelben megadjuk az angol változatát. Antonima, ellentétes jelentésű szó gyakran megadható, de sokszor nem értelmezhető.

Igyekeztünk három kategóriába besorolni a szavakat aszerint, hogy hétköznapiak (dolgok puszta megnevezésére szolgálnak az első világban), szakmai tartalmuk van-e, és ezáltal a második világhoz tartoznak, vagy tudományos terminusok-e, és így a harmadik világ részei-e. Olykor azt kellett konstatálnunk, hogy épp mozgásban vannak két világ között. Máskor azt, hogy akár több világban is jelen vannak, de ott eltérő értelemben használják őket. Mindenesetre igyekeztünk állításokat tenni azzal kapcsolatban, éppen hol áll, milyen helyzetben van a kifejezés a nyelvi rendszerben. Így találkozhatunk erősödő, stagnáló vagy kikopó szavakkal is.

A szócikkek kifejtő részében az adott kifejezés használati rétegei, tartalmának pontos körülményei, története, jelentésváltozásai, alternatív előfordulásai követik egymást, de jelentős szerkezeti különbségekkel.

Van, ahol a történet nagyon fontos, itt komolyabb terjedelmet szentelünk neki – még akkor is, ha olykor nem lehet az első előfordulásokat megtalálni. Ahol megadunk évszámot, de nem tüntetünk fel forrást, ott mindig az Oxford English Dictionary adatait használtuk. Mindennek különös jelentősége persze a harmadik világ szavai között van, mert egy új szakszó megalkotása általában tudománytörténeti jelentőségű esemény, egy adott tudományág történetének (historiográfiájának) kronológiai rendjében. S mivel gyakorta előfordul, hogy az addig ismertnél korábbi, dokumentált előfordulásokra bukkanunk, mindig oda kell érteni a szócikkben szereplő állításokhoz, hogy a „kutatás pillanatnyi állása szerint”.

Van, hogy az értelmezés finomszerkezete tűnik fontosnak, van, hogy egy összefüggő szócsalád részeként elfoglalt hely pontos kijelölése, a rokonfogalmak hálójához képest. S végül van, ahol az ’Értékelés és ajánlás’ rész nagy terjedelmű, mert ott van az izgalom: reméljük sikerül gyakran rámutatni a hibás használati vagy helyesírási módokra, az értelmezés zavaraira, a különböző nyelvi rétegek (regiszte-

rek) közti mozgásból fakadó következtetlenségekre, vagy egyszerűen csak gondolatrestségekre, ami miatt jelentések összekuszálódnak. A kritika és az ajánlás mindig szubjektív, noha a harmadik világ része: a szócikk szerzőjének álláspontját tükrözi, aki néha vállaltan kisebbségi helyzetet foglal el, de azt legalább igyekszik következetesen végigvinni minden kifejezés esetében, amelyre vonatkozhat.

Irodalmat két okból adunk meg: részben előírászerűen jelezzük vele adott hivatkozás forrását, részben a még alaposabb szakmai tájékozódáshoz kínálunk induló olvasmányt. Még véletlenül sem bibliográfiát kap az Olvasó, hanem csak ajánlást, még ha olykor sikerült is talán kiválasztani az ehhez legmegfelelőbb irodalmi szövegeket.

Essen szó végül a helyesírásról. Azt a konvenciót követjük, hogy a kéttagú összetett szavakat (teljesítménynövekedés, autonómiakonceptió) szótagszámtól függetlenül egybeírjuk.

Mivel az információ egymaga öt (rövid) szótag, általában 8-9 szótagra híznak a kifejezések. Kötőjelet három szó vagy magánhangzó-torlódás esetében teszünk (információ-óceán). Az igeekötőket (mint pl. a 'visszat' az információvisszakeresésben) nem tekintjük önálló szónak, a rendkívül hosszúra sikeredett információ-újrachasznosítás esetén viszont a kötőjeles írásmódot választottuk a hosszú magánhangzók találkozása és a 11 szótagos szószörny miatt, még ha az 'újra' szintén igeekötői szerepben van is.

Az információtudomány fogalmi megszerkesztettségéhez: középút feszesség és huzatosság között

Beszéljünk most kicsit részletesebben a harmadik világról.

A „fogalomtisztázó kérlelhetetlenségben”, amivel az Olvasó gyakran találkozik majd, nagyon régi előképeket igyekszünk követni.¹⁸ Maga Karl Popper, a „három világ” elmélet atyja is visszatérően kifejti, hogy allergiás a huzatosságra – és e „huzaton azokat a terminusokat érti, amelyek túlságosan homályosak: példának okáért az „emberi természet” bevett filozófiai szóösszetételt csak vonakodva veszi szájára”.¹⁹

18 „Füst Milán írja Gáspár Zoltánról: szenvedélyes racionalista volt. Ezért kérlelhetetlen a fogalmak tisztázásában. Valóban akkortájt kezdődött. A szavak értelemvesztése, fogalmak fejrállítás – főként a politikában és politikai ideológiában. Ami a legmélyebben izgatta. Innen a fogalomtisztázó kérlelhetetlenség. Megvan történetírásában és közírásában is”. Poszler György: Századvégi zárszamadás (?), avagy a század szerkezete. Ki ölte meg Gáspár Zoltánt? *Liget*, 1996. december 29. <http://ligetmuhely.com/poszler-gyorgy-szazadvegi-zarszamadadas-avagy-a-szazad-szerkezete/>

19 Paár Tamás: A popperi világ(ok). *Kultúra és Kritika*, 2010. június 27. <http://kuk.btk.ppke.hu/hu/content/popperi-vil%C3%A1gok>

Az információ kétségkívül egy óriási „fogalmi labirintusba” vezet minket,²⁰ kezdve rögtön avval, hogy a szó maga úgynevezett nomen abstractum: egyszerre van igei és névszói tulajdonsága. Utal tehát a cselekvésre és a cselekvés eredményére is. Az így már építésekor megnehezített labirintus járatainak további eltorlaszolója, mint láttuk az Informatorium példáján, a modern tudomány színrelépése előtt megindult tehát, de utána még szokatlanabb méreteket kezdett ölteni azzal, hogy a társadalom-, a bölcsészeti- és a természettudomány egymástól kezdte importálni és újrahasznosítani a fogalmat. Így fordulhat elő, hogy egyszer a valóság megelőző tükrözését, máskor a bázisszekvenciák másolódási sorrendjét, egyszer meg 10-es alapú logaritmusban kifejezett statisztikai mennyiséget kell értenünk alatta. Szó-kalauzunk kapcsán azonban nem érdemes magának az információnak a fogalmi problémáira kitérni: a gyűjteménybe válogatott kifejezések tartalmazzák ugyan az információnak a harmadik világ fizikai, matematikai, genetikai, biológiai stb. boszorkánykonyháiban készült szó-változatait, hogy lássuk a szó-felhő kiterjedését. Ám túlnyomórészt az első és második világban tetten érhető, a hétköznapokra és az információt intenzíven használó szakmavilágokra jellemző előfordulásokat mutatjuk be.

Ez azonban éppen az a világ, ahol a korábbi huzatosságokat a média és a politikai kommunikáció szómágiája²¹ kezdte el erősíteni, majd a bulvárosodó közbeszéd és a bulvárosodó tudomány pusztító eróziós folyamatokat indított el. Sok esetben alternatívvá vált a fogalomértelmezés, és evvel összefüggésben partalanná, ellenőrizetlenné, szabályozatlanná a fogalomhasználat. És akkor még nem beszéltünk a kultúraközi különbségekről,²² vagy a fordítási megfelelésekben kialakult zűrzavarról.²³

Mindezt a definíciók önmagukban képtelenek kezelni, és akármilyen hosszú és alapos magyarázattömeg sem ellensúlyozhatja, ha az alapfogalom „opálos”, áttetsző, bizonytalan.

Csakhogy a túlzott fogalmi szigor sem szükségszerűen célravezető. Kardos Lajosnál, kiváló pszichológusunknál megbuktak azok a hallgatók, akik a labirintusban futó patkányok esetében az antropomorf „befordult balra” kifejezéssel írták le, mi is történt. A helyes válasz az lett volna, hogy módosította lokomóciója (helyvál-

20 „As Floridi notes, ‘information’ is a ‘conceptual labyrinth.’” Myburgh, S. (2008): What the future was: recordkeeping and the paradigm shift it has to have. *Kézirat*, 11. http://www.academia.edu/3571284/What_the_future_was_recordkeeping_and_the_paradigm_shift_it_has_to_have

21 Bóhm K. (2015): Szó, szó, szó – de a veleje? Szómágia használata a közbeszédben és a kríziskommunikációban. *Jel-Kép* 2. http://communicatio.hu/jelkep/2015/2/JelKep_2015_2_Bohm_Kornel.pdf

22 Kiváló kollégánk egy poszt-szovjet balti köztársaságban az információs önrendelkezésről tartott előadást, és szokatlanul sokan regisztráltak az eseményre. Nagy részük egy idő után csalódottan távozott. Nem jogi előadásra számítottak ugyanis: nekik az információ szóról azonnal belbiztonsági-titkosszolgálati reminiscenciák jutottak az eszükbe.

23 Mint majd látni fogjuk: ami nálunk informatika, az egyik angolszász kultúrkörben IT (information technology), a másokban IS (információs rendszerek).

toztató mozgása) irányát. A metaforák mindig távolítanak ettől a fajta egzakt pontosságtól: csakhogy a helyette kínált „szeplőtelen konceptualizáció” (immaculate conceptualization, a levegőből összeválogatott szavakból konstruált terminusok) sem járható a legtöbb esetben.²⁴

Hogyan lehet megtalálni a középutat feszesség és huzatosság között? Ez a pont talán minden egyes kifejezés esetében máshol van. Megleljük, ha a kifejezés jól azonosítható, értelme kitalálható előzetes ismeretek nélkül is. Nincs rossz érzésünk, ha a szó jól képes egyidejűleg kezelni a csakis általa hordozott egyediséget (a különbségeket más, együttesen jelentéshálózatokba szerveződő kifejezésekhez képest) és az azonosságokat, az adott jelentést más jelentésekkel összekötő közös mozzanatokot és képzeteket.

Az azonban kétségtelen, hogy a harmadik világban az objektív tudás felépítését roppant módon nehezíti a fogalmi bizonytalanság. Hankiss Elemér (1928–2015) mottójának, a ’bizonytalanság korának’ a mintájára bizvást beszélhetünk a Fogalmi Bizonytalanság Koráról.

A korábbi jelentésfejlődési-jentésváltozási ritmus és logika ugyanis rettentően bonyolulttá vált azzal, hogy sokcsatornássá lett a diskurzus. Ugyanannak az érintett valóság-tartománynak folyamatosan születnek egyidejűleg érvényes hétköznapi, tudományos, művészi és spirituális reprezentációi, és ezek – jobb esetben – kölcsönösen igyekeznek is egymásra reflektálni, egymás fogalmi megoldásait alkalmazni vagy éppen vitatni. De többcsatornássá vált a tudományos kommunikáció is, részben az interdiszciplinaritás szélesedő közlekedőedényein keresztül, részben avval, hogy népszerű-ismeretterjesztő vagy oktatási tartalomként más társadalmi és nyelvi regiszterekbe is jelentőséggel bíróként jutnak el a kutatók céhes jellegű fogalmi innovációi.

A közkézen forgó, részben már folklorizálódott kifejezések és az egy kifejezésre eső alternatív használatok óriási száma miatt mégis erősödik a diskurzusképtelenség: egyre több, a tárgyval foglalkozó kutatónak életideje egyre nagyobb részét kellene nyelvi-fogalmi tisztázásra, kritikára, értelmezésre fordítania, magának a diskurzusnak az építése helyett. S noha a nyelvnek az öntisztuló képesség is meghatározó sajátja, s a kölcsönös megértést már fenyegetni kezdő helyzetekben megfelelő mechanizmusokkal rendelkezik ahhoz, hogy szükség esetén megszüntessen kétértelműségeket vagy felesleges poliszémiákat, a tudományos nyelvhasználatban ennek a képességnek az érvényesülésére számos tényező és ellenerő tud fékező hatást gyakorolni.

Érdemes azonban szembeülni avval, hogy milyen árat fizet a tudományos közösség a Fogalmi Bizonytalanság-sújtotta területeken:

- az új tudás létrejötte inkább individuális és nem kollektív erőfeszítések eredményeként születik meg, a diskurzus sodrában közösen fejlesztett jelentések helyett párhuzamos „kis világokba” szorítva az érintett kutatókat

24 Bryant, A. – Raja, U. (2014): *In the realm of Big Data First Monday*, 2. <http://firstmonday.org/article/view/4991/3822>

- az interdiszciplináris párbeszéd esélye csökken, mert a saját tudományszakokban meghonosodott értelmezéseket előbbre valónak tartva nehezebb a felfedező-megértő módban végigvitt közeledés más területek szótáraihoz,
- A neologizmusok egyre kevésbé a megismerésben történő előrelépés nyelvi támogatását szolgálják, sokkal inkább a tudományos figyelemgazdaságban próbálják hídfőállásokhoz juttatni megalkotóikat²⁵
- Rosszabb a kutatói közérzet

Az Informatorium egy jó kezdő lépés lehet ahhoz, hogy enyhüljön a Fogalmi Bizonytalanság nyomása.

Tervek a folytatáshoz

A valóság változásainak függvényében időnként visszatérünk a szógyűjteményhez, hogy módosítsunk ajánlásokat, felvegyünk új, terjedésnek indult kifejezéseket, javítsuk a hibásnak bizonyult részeket, pontosítsunk levezetéseket, állításokat. Ehhez az Informatorium Weboldala kínál felületet,²⁶ amelynek látogatói véleményekkel, javaslatokkal, új szavak beküldésével segíthetik a továbbfejlesztést és a tisztázást. A Webhely lexikonszerű, de mobil készülékről is kereshető, ha valaki gyorsan utána szeretne nézni valaminek. Betűrendesen, a kialakított 28 kategória felől, vagy a tartalomjegyzéktől elindulva is lehet keresni.

Egy későbbi időpontban a Weboldalon menüpontot nyitunk az általunk összegyűjtött, de szócikké nem fejlesztett szavak számára, és megkezdjük ezek gyarapítását, kategóriákba való besorolását, esetleg számítunk arra, hogy érdeklődő olvasók maguk járulnak hozzá, Wikipédiaszerűen, új szócikkek megszületéséhez.²⁷

Evvel párhuzamosan egyre inkább időszerű lesz, hogy az információs alapszókics leginkább leterhelt (és előtagként sűrűn használt) rokondarabjainak (adat-, jel-, digitális, cyber-, tudás-) világában is elinduljon egy tisztázó rendszerezés.²⁸

25 A magunk részéről ezt „terminusrodeónak” hívtuk egy kisebb publicisztikában (Z. Karvalics L. (2011): Terminusrodeo: Minek nevezzelek, digitális bennszülött? *It-Business Online*, Szeljegyzet November 3.

26 <http://infomania.bgalapitvany.hu/>

27 A szógyűjtemény elkészítését és a Weboldal felállítását a Magyar Nyelvstratégiai Intézet támogatása tette lehetővé. Hálás köszönet Bencze Lóránt igazgatónak és Bódi Zoltánnak a szakmai segítségért, a bizalomért és azért, hogy hittek a vállalkozás sikerében.

28 Valahogy úgy, ahogyan az 'információ' szóalakhoz kapcsolódó metaforacsálódokat Slíz Mariann vizsgálta. Slíz, M. (2012): Az információ hatalom (Az információ hétköznapi metaforái) *Aetas* 4: 13–21.

Utószó

Sok évvel ezelőtt kifejezést kerestem a kora újkori Európa egy érdekes információ-történeti sajátosságának megnevezésére. Akkor ugyanis egy számos szereplőt érintő, nehezen rekonstruálható csatornákon keresztül zajló diffúz, talányos természetű információáramlásnak olyan mennyiségű jelentéscsere volt köszönhető, hogy abból – többek között – levezethetőnek tűnt a modernitás néhány jellegzetességének kiformalódása. Szinte véletlenül bukkantam a francia tudományszociológus, Bruno Latour által egy analóg kommunikációs helyzetre javasolt 'transzláció' fogalmára. Nagyon termékenynek és ötletesnek tűnt, hiszen más, mint a 'fordítás', amit alapjelentése hordoz. Több is, kevesebb is. Tükrözi a jelentések oda-vissza útjait és a közben végbemenő átalakulásokat. Azóta sem írtam le újra, egészen mostanáig hapax legomenon volt a saját szövegtermésemben.

Csakhogy amikor utána néztem anno, hogy ki és mire alkalmazza a transzláció szót, egészen izgalmas világba kerültem. A genetikus és a biokémikus a fehérjeszintézis folyamatának leírásához hívja segítségül. Óriási irodalma van a teológiában. A fizikus a molekuláris mozgásra és a merev testek mozgására használja, s ez a földtan kutatójának is kapóra jön, ha rétegek egymáshoz képest való elmozdulásának egy speciális esetét kívánja megnevezni. A felismerés, hogy ugyanannak a szónak ennyire eltérő helyzetekben is működik a kifejező és képzeletfokozó ereje, és a különbségek mögött felrémlik, ami bennük általános és azonos, visszarepített az egyetemi padba. Azt az élményt idézte fel, amikor a nyolcvanas évek elején Zsilka János nyelvészprofesszor (1930–1999) tárta fel hallgatói előtt a jelentés-integráció, a nyelvi változás, a tulajdonképpen, a metaforikus és a hipotetikus jelentés közti különbséget (amely hármasságban most már kicsit a popperi három világot is rezegni látom). S amikor nagy ritkán megéljük azt, hogy a szavakkal való foglalatalkodás közben magunk is eljutunk váratlan felfedezésekhez, azonosítunk korábban rejtett összefüggés-mintázatokat, vagy rákényszerülünk, hogy szilárdnak hitt vélekedéseinken módosítsunk, ez ugyanolyan gyönyörűséget okoz, mint bebocsáttatni egy addig ismeretlen tudásvilág oszlopcsarnokaiba. Ez az élmény a forrása a fenntartott kíváncsiságnak, a nem szűnő, csillapíthatatlan érdeklődésnek, hogy újból és újból megtapasztaljuk mindezt. Érdeklődéssel várom, mit sikerült mindebből átplántálni a látszatra száraz, rideg, mechanikusan szerkesztett szócikk-birodalomba.²⁹ Jó böngészést hozzá.

---

29 Két idősebb pályatárs véleményét már nem ismerhetem meg sem a könyvről, sem az őket érintő szócikkekről. Tisztelettel emlékezem Csorba József (1947–2012), az információtudomány és információpolitika kutatójára és művelőjére és Vasvári Györgyre (1930–2015), az információbiztonság kiváló szakértőjére és szakírójára.